

اصالت سنجی

مقاله پژوهشی

خلاصه انگلیسی این مقاله با عنوان:
Designing Urban Spaces in order to
Promote Mental Health (Case study:
Hafez Street, Isfahan, Iran)
در همین شماره به چاپ رسیده است.

شهرسازی ایران، دوره ۵، شماره ۸، بهار و تابستان ۱۴۰۱، صفحه ۴۸ - ۶۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۸/۱۲، تاریخ بررسی اولیه: ۱۴۰۰/۸/۱۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۵، تاریخ

انتشار: ۱۴۰۱/۱/۱۵

طراحی فضای شهری در راستای ارتقای سلامت روان* نمونه موردی: خیابان حافظ اصفهان

دانش آموخته کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشکده شهرسازی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

استاد تمام، هیئت علمی دانشکده شهرسازی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

دانش آموخته کارشناسی ارشد معماری داخلی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر تهران، تهران، ایران

الهه مقتدائی خوراسگانی**

بهناز امین‌زاده گوهرریزی

حمیدرضا سپهری

چکیده:

سلامتی از جمله مسائلی است که در طول تاریخ همواره مورد توجه بوده و انسان جهت دست‌یابی و ارتقای آن تلاشی بی‌وقفه نموده است. اما آنچه شیوه‌های درمانی نوین را از دوره‌های قبلی متمایز می‌کند، توجه روز افزون به بهداشت روانی مردم در جهت ارتقای سطح سلامت عمومی آن‌هاست. طراحی شهری به عنوان علمی میان‌رشته‌ای که با هدف ارتقای کیفیت زندگی از طریق ارتقای کیفیت فضای همگانی فعالیت می‌کند، می‌تواند به عنوان عاملی مهم در راستای سلامت جسمی و روانی شهروندان نقش قابل توجهی ایفا نماید. بنابراین پژوهش پیش‌رو با تکیه بر ارتباط میان طراحی شهری و سلامت روان در نظر دارد، چارچوبی برای طبقه‌بندی کیفیات طراحی شهری موثر بر سلامت روان در فضای شهری را پیشنهاد دهد که از منظر این حیطه علمی، قابلیت کاربرد در فضای شهری را داشته باشد. در این رابطه با بررسی مبانی نظری و ادبیات پژوهش پیرامون رابطه میان سلامت روان و طراحی شهری مجموعه‌ای از کیفیات طراحی شهری موثر بر سلامت روان و نحوه سنجش آن‌ها استخراج گردیده است. کیفیات مذکور در ۶ دسته کالبدی، عملکردی، زیست‌محیطی، ادراکی، اجتماعی و بصری دسته‌بندی شده‌اند. پس از استخراج کیفیات طراحی شهری موثر بر سلامت روان، به منظور سنجش این کیفیات و تحقق بخشی به آن‌ها در فضای شهری، خیابان حافظ واقع در منطقه ۳ اصفهان و در مجاورت میدان نقش جهان به عنوان نمونه‌موردی پژوهش انتخاب شد. این خیابان که در سال‌های اخیر به علت پیاده‌راه شدن میدان نقش جهان، به روی سواره مسدود شده است، با مشکلات متعدد کالبدی و عملکردی روبه‌رو بوده و به علت مجاورت با میدان نقش جهان و گره خوردن با خاطره جمعی شهروندان اصفهان، پتانسیل طراحی به منظور ارتقای سلامت روان شهروندان را دارا می‌باشد. لذا پس از شناخت و تحلیل کیفیات مذکور در خیابان از دیدگاه کارشناسانه و از دیدگاه استفاده‌کنندگان از فضا، به ارائه راهکارهایی در جهت طراحی خیابان به منظور ارتقای سلامت روان شهروندان پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: طراحی شهری، سلامت روان، کیفیات طراحی شهری، خیابان حافظ اصفهان

* این مقاله برگرفته از بخشی از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول با عنوان «طراحی فضای شهری در راستای ارتقای سلامت روان، نمونه موردی: خیابان حافظ اصفهان» با راهنمایی نویسنده دوم در دانشکده شهرسازی دانشگاه تهران می‌باشد.

** پست الکترونیکی مسئول مکاتبات: Elahet.moghtadaee@gmail.com

۱- مقدمه

۱-۱- **طرح مسئله:** سلامتی از جمله مسائل حائز اهمیت در زندگی انسان‌ها بوده و ارتقای آن از جمله اهداف اصلی بشری است. با پیشرفت علم پزشکی، به مرور سلامت جسمی انسان‌ها ارتقا یافته و در دهه‌های اخیر، توجه پزشکان و عموم مردم بر بهبود و ارتقای سلامت روان معطوف شده است. لذا آنچه شیوه‌های نوین درمانی را از شیوه‌های گذشته متمایز می‌کند، توجه به بهداشت روانی مردم به منظور ارتقای سلامت عمومی آن‌هاست. بر طبق مطالعات سازمان ملل از سال‌های ۱۹۵۰ تا ۲۰۱۰ جمعیت جهان به سمت شهری شدن سوق یافته و تا سال ۲۰۵۰ نیز پیش بینی می‌گردد که ۳۴ درصد مردم روستا نشین و ۶۶ درصد آنان شهرنشین باشند. (UN world urbanization prospects, 2014: 17)

لذا توجه به سلامت روان شهرنشینان و نقش شهر در ارتقا یا افول بهداشت روانی شهروندان از جمله مسائل مهم در حیطه شهرسازی و سلامت می‌باشد. بر پایه مطالعات پین و همکاران (۲۰۱۳) شیوع بیماری‌های روانی در میان شهرنشینان نسبت به روستانشینان بسیار بیشتر است. مطالعات حداد و همکاران (۲۰۱۴) نیز نشان می‌دهد که افزایش شیوع بیماری‌های روانی نظیر شیذوفرنی به دلیل افزایش استرس‌های اجتماعی بوده از جمله ویژگی‌های محیط شهری است. پدهی و همکاران (۲۰۱۴) نیز بیان می‌دارند که احتمال ابتلا به بیماری‌های روانی در روستاها به دلیل فاکتورهای حمایت کننده نظیر ارتباطات متقابل اجتماعی، بسیار کمتر از شهرها می‌باشد. (Gharib et al, 2017: 4)

۱-۲- اهمیت و ضرورت پژوهش: به طور کلی

با توجه به بررسی‌های انجام شده پیرامون سلامت روان و طراحی شهری، می‌توان دریافت که مطالعات متعددی در دهه اخیر بر اهمیت تاثیر شهر و فضای شهری بر سلامت روان تاکید داشته اما بدنه علمی و پژوهشی شفاف و کامل و با مرزهای معینی در این

رابطه وجود ندارد و مطالعات اغلب دارای نتایجی مقدماتی بوده و بر عوامل اجتماعی، اقتصادی و دیگر عوامل کلان محیط شهری بر سلامت روان تاکید داشته و از عوامل کیفی خصوصا کیفیات طراحی فضای شهری بر سلامت روان غافلند. لذا پژوهش پیش رو سعی دارد تا چارچوبی جهت طبقه‌بندی کیفیات طراحی شهری موثر بر سلامت روان در فضای شهری را ارائه دهد که از منظر حیطه علمی طراحی شهری، قابلیت کاربرد در فضای شهری را داشته‌باشد.

۱-۳- اهداف و سوالات پژوهش: لازم به

تاکید است که شهرها پس از انقلاب صنعتی با مشکلاتی از قبیل تراکم، انفجار جمعیت، فقر، گسستگی رابطه شهر و طبیعت، آلودگی هوا، آلودگی صوتی، ترافیک، زاغه‌های ناسالم و بسیاری از مسائل دیگر روبه‌رو بوده‌اند که هر کدام فشاری مضاعف بر روان شهروندان داشته‌است. لذا طراحی محیطی که بتواند با شهروندان ارتباط برقرار کرده و روح و حواس آنان را درگیر سازد تا بتواند آرامش خاطر را در مردم ایجاد نماید، ضروری به نظر می‌رسد. (Moughtin et al, 2012) لذا پژوهش پیش رو توجه خود را به سلامت روان شهروندان مبذول داشته و سعی دارد تا با توجه به ویژگی‌های کالبدی و فیزیکی محیط شهری و نقش طراحی شهری در ارتقای کیفیت فضاهای شهری، در جهت بهبود سلامت روان شهروندان به منظور ارتقای سلامت عمومی آنان گام بردارد. در این راستا سوال اصلی پژوهش آن است که کیفیات طراحی شهری موثر بر سلامت روان کدام است و نحوه سنجش کیفیات مذکور چگونه است؟ و در نهایت چه راهکارهای طراحانه‌ای در جهت پیاده سازی و ارتقای کیفیات مذکور در خیابان حافظ اصفهان، می‌تواند به بهبود سلامت روان شهروندان اصفهان کمک نماید؟

۱-۴- محدوده و قلمرو پژوهش: در این

پژوهش خیابان حافظ اصفهان به عنوان نمونه موردی انتخاب شده است. این خیابان از جمله خیابان‌های

فراهم‌کننده شادی، سلامت و رفاه ساکنانش و مبحث دوم، ارائه راهکارهایی جهت طراحی چنین محیطی می‌باشد. (Moughtin et al, 2012)

۳- مبانی نظری و چارچوب نظری تحقیق

مطابق با تعریف سازمان بهداشت جهانی (WHO, 1997) سلامتی عبارتست از برخورداری از آسایش کامل جسمی، روانی و اجتماعی و نه فقط نداشتن بیماری و نقص عضو. بنابراین تعریف، سلامتی به معنای نداشتن بیماری نیست. لذا سلامتی عبارتست از احساس خوشنودی و رضایت فرد از سلامت جسمی، روانی و اجتماعی. همچنین، سازمان بهداشت جهانی، سلامت روان را به عنوان توانایی کامل فرد در ایفای نقش‌های اجتماعی، روانی و جسمی، قابلیت ارتباط موزون و هماهنگ با دیگران، تغییر و اصلاح محیط فردی و اجتماعی خویش تعریف می‌کند. (Ganji, 2018: 10) به طور کلی سلامت روان که بخش مهمی از سلامت عمومی است، به معنایی بس فراتر از نداشتن بیماری روانی اطلاق می‌شود. (Dannenberg et al, 2011: 5) ماتین و همکاران (۲۰۰۹) بیان می‌دارند که سلامت جسم، روان و رفاه افراد در ارتباط نزدیکی با سلامت جامعه بزرگتر و سلامت محیط پشتیبان‌کننده آن‌ها دارد.

۳-۱- عوامل موثر بر سلامت روان: به طور

کلی عوامل موثر بر سلامت روان شامل عوامل و ویژگی‌های فردی (محرومیت‌های جسمانی، خصوصیات فردی، سبک زندگی و...)، عوامل خانوادگی (الگوهای بد خانوادگی و ساختار خانواده و...)، عوامل مرتبط با محیط خانه، عوامل اجتماعی و عوامل محیطی-فضایی می‌باشد. با توجه به موضوع مورد نظر پژوهش در زیر به تفصیل به عوامل اجتماعی و عوامل محیطی-فضایی موثر بر سلامت روان پرداخته شده‌است.

• عوامل اجتماعی:

خدمات اجتماعی: خدمات عمومی مناسب، دسترسی به امکانات درمانی، حمل و نقل عمومی

قدیمی اصفهان واقع در منطقه‌ی سه بوده که در محدوده‌ی تاریخی مربوط به دوران صفوی واقع شده و چهارراه شکرشکن را به میدان نقش جهان متصل می‌کند. خیابان حافظ در سال‌های اخیر با پیاده‌راه شدن میدان نقش جهان، دسترسی سواره را تا نزدیکی ورودی میدان تأمین نموده و دارای مشکلات متعددی از قبیل اغتشاشات فضایی و بصری، آلودگی‌های صوتی و عدم طراحی مناسب و... می‌باشد. نظر به اینکه این خیابان در خاطرات جمعی شهروندان، کسبه و حتی گردشگران نقش مهمی داشته و مسیر اتصال‌دهنده‌ی بافت شهری اطراف به میدان نقش جهان می‌باشد، پتانسیل بالایی به منظور مطالعه و طراحی در راستای ارتقای سلامت روان را دارد.

۲- پیشینه پژوهش

به طور کلی ارتباط میان شهرسازی و خصوصاً طراحی شهری و سلامت برای مدت زیادی در جوامع علمی و عملی نادیده گرفته شد. این درحالی است که شرایط محیط شهری و نحوه استفاده از فضا توسط شهروندان، مسئله‌ای حیاتی در تأمین سلامت و رفاه آنان به شمار می‌رود. سلامت روان در حیطه شهرسازی و بالاصح طراحی شهری مسئله‌ای جدید است. نقطه شروع مطالعات پیرامون ارتباط میان محیط مصنوع و سلامت روان را می‌توان پژوهش‌های «دیوید هالپرن» دانست. هالپرن (۱۹۹۵) در کتاب خود با عنوان «سلامت روان و محیط ساخته شده» به ارتباط میان محیط مصنوع و وقوع بیماری‌های روانی می‌پردازد و در ارتباط با تاثیر عوامل محیطی به عنوان منبع استرس و اثراتی که محیط می‌تواند بر کیفیت روابط مردم داشته باشد، بحث می‌کند. کلیف‌ماتین و همکاران (۲۰۱۲) نیز در کتاب خود با عنوان «طراحی شهری، سلامت و محیط درمانگر» نیز به بررسی نحوه اثر محیط بر سلامت روان و رفاه پرداخته و بر دو مبحث تأکید عمده داشته‌اند. مبحث اول در ارتباط با کشف ماهیت محیط درمانگر به عنوان محیطی

فضای سبز و طبیعی: میزان پارک‌ها، کیفیت هوا، نورپردازی، قابلیت پیاده‌روی، دوچرخه سواری و پاکیزگی از عوامل موثر بر سلامت روان در فضای سبز به شمار می‌روند. (Brodsky, 1999)

فضای شهری: عواملی نظیر ازدحام، آلودگی صوتی، کیفیت هوا و نور به طور مستقیم بر سلامت روان افراد حاضر در فضای شهری تاثیر گذارند. (Evans, 2003) تراکم بالا و بلند مرتبه‌سازی (Evans, 2003; Brodsky, 1999) تعداد طبقات، ورودی‌های حفاظت شده، پیاده مداری، دسترسی به فضای سبز و باز، وجود نقاط کور، نقاشی دیواری، میزان زیاله در محیط، (Guite, 2006) شبکه ارتباطی، (شیعه و همکاران، ۱۳۹۲) استرس ترافیکی و تراکم بالا در خیابان‌ها و در دسترس بودن پارکینگ (Song et al, 2007) بر سلامت روان موثر است.

لازم به تاکید است که عوامل کلان محیطی از قبیل عدالت اجتماعی، برابری جنسیتی، امنیت فیزیکی و ایمنی، (WHO, 2014) شرایط اجتماعی و اقتصادی، (Schieman et al, 2004) برابری در دسترسی به خدمات و امکانات و تسهیلات (Franzini et al, 2005) نیز از عوامل بسیار موثر بر سلامت روان هستند.

براساس مطالعات انجام شده می‌توان دریافت که عوامل محیطی-فضایی بر سلامت روان تاثیر زیادی دارد. چشمگیر داشته و طراحی شهری به عنوان علمی میان‌رشته‌ای که با ارتقای کیفیت فضای همگانی در راستای ارتقای کیفیت زندگی تلاش می‌کند، می‌تواند با تغییر در عوامل محیطی-فضایی مذکور در راستای ارتقای سلامت روان تلاش نماید. در ادامه تاثیر فضای سبز شهری، فضای مصنوع شهری و فضای اجتماعی-فرهنگی شهری بر سلامت روان مورد بررسی قرار گرفته‌است.

۲-۳- سلامت روان و فضای سبز شهری: تاثیر فضاها و مناظر سبز شهربر سلامت روحی و

مناسب، تفریح و سرگرمی و برنامه‌های مقرون به صرفه برای بزرگسالان، آتش‌نشانی، مکان‌های عبادتی، مدرسه مناسب، دسترسی به پارکینگ، فروشگاه‌های مقرون به صرفه، زندگی شبانه، فعالیت اجتماعی و مراکز تجمع (جشنواره‌ها و...) از جمله موارد موثر بر سلامت روان هستند. (Brodsky, 1999)

-روابط اجتماعی: مشارکت اجتماعی، حس تعلق (Shie et al, 2016) مهارت برقراری ارتباط و حمایت‌های اجتماعی (Mazhabdar Ghashghai et al, 2014) از جمله موارد موثر بر سلامت روان است. -عوامل منفی جامعه: جرم و جنایت، تبعیض نژادی، مشکلات اقتصادی و استخدامی، (Chauhan, 1991) آفات، حشرات و خزندگان موزی، فروش و مصرف مواد مخدر، تجمع جوانان بزهکار (Brodsky, 1999) را شامل می‌شود.

-روابط اجتماعی واحد همسایگی: دوستی و آشنایی همسایگان، انسجام اجتماعی و نظارت اجتماعی بر سلامت روان در واحد همسایگی موثر است. (Brodsky, 1999)

-آرایش اجتماعی مردم: مشاغل با درآمد خوب، تراکم جمعیت، تنوع سنی، محله‌های مسکونی و تجاری متنوع، بیکاری و فقر را شامل می‌شود. (Brodsky, 1999)

-فشارهای ناشی از زندگی صنعتی: رقابت ناسالم، خواسته‌های شغلی، پیچیدگی زندگی جدید. (Chauhan, 1991)

-موقعیت اجتماعی: سطح تحصیلات (Finch et al, 2010) سطح درآمد (Bilger et al, 2013) امنیت اقتصادی و موفقیت در کار و تحصیل (WHO, 2014) را در بر می‌گیرد.

• عوامل محیطی فضایی:

فضای داخلی: عواملی از قبیل نور، حرارت، رطوبت، سروصدا، تراکم و ازدحام در فضای داخلی بر سلامت روان موثر هستند. (Guite, 2006)

عوامل استرس‌زای محیطی نظیر شلوغی، سروصدا و... استرس زیادی در مردم ایجاد کرده و دسترسی بصری به محیط طبیعی موجب بهبود سلامت‌روان و کاهش استرس می‌شود. (Ulrich et al, 1991: 226)

۳-۳- سلامت روان و فضای مصنوع شهری:

بررسی‌های گوناگون نشان داده که سلامت روانی افراد، در تاثیرپذیری خود از عوامل محیطی، تحت تاثیر کیفیات فضای مصنوع شهری است. مطالعه‌ای از هس و همکاران (۲۰۱۳) نشان می‌دهد فضاهایی که دارای عناصر با گوشه‌های تیز است، تشویق کننده رفتارهای خشونت‌آمیز بوده، این درحالی است که فضاهای با گوشه‌های منحنی و عناصر گرد، لذت و صمیمیت را تشویق می‌کنند. (Gharib et al, 2017: 4) ایوانز (۲۰۰۳) نیز بیان می‌دارد که ازدحام، آلودگی صوتی، کیفیت هوا و میزان نور، عناصر اصلی محیط بوده که به طور مستقیم بر سلامت روان اثر گذارند. (Evans, 2003) علاوه بر موارد بالا که تاثیر مستقیم بر سلامت‌روان دارند، عوامل محیطی دیگری نیز وجود داشته که به‌طور غیرمستقیم بر سلامت روان تاثیر گذارند. محیط‌های مسکونی با تراکم بالا که تقلیل حمایت‌های اجتماعی را در پی دارند، به ایجاد مشکلات روانی منجر می‌شوند. (Tabatabaian & Tamanai, 2012: 102)

ترس از وقوع جرم و جنایت نیز موجب حس ناامنی بوده و در نتیجه مشکلات ذهنی و روانی عیدیه‌ای را برای افراد ایجاد می‌کنند. لازم به ذکر است که محیط‌های نامساعد و با کیفیت پایین، ضمن داشتن تاثیرات بصری نامطلوب، با کاهش میزان ایمنی و امنیت محیط بر سلامت روان افراد تاثیر بسزایی دارد. لذا ویژگی‌های معماری فضا با ایجاد حس تعلق خاطر و دل‌بستگی می‌تواند بر رفتار فردی و جمعی تاثیر داشته و موجب بهبود سلامت روان شود. (Guite, 2006) از دیگر ویژگی‌های محیط مصنوع که می‌تواند سلامت روان و رفاه شهروندان را تحت

روانی افراد جامعه غیر قابل انکار بوده و مطالعات متعددی نیز بر این امر مهر تایید می‌گذارند. (Vafadari Komarolya & Kafi, 2021: 251) ارتباط میان سلامت روان و فضای سبز شهری در سه تئوری زیر مورد بررسی قرار گرفته است.

تئوری بازسازی ذهنی کاپلان‌ها: این تئوری بر اساس تئوری بازسازی تمرکز ذهنی بوده که توسط کاپلان‌ها ارائه شده است و بیان می‌دارد که فضای سبز فرصت بالقوه‌ای جهت بهبودی و بازیابی از استرس‌ها و فشارهای روانی ایجاد می‌کند. فضای سبز با فراهم کردن فرصت‌هایی جهت توجه مستقیم و جذب شدن به طبیعت و در نتیجه فاصله گرفتن از روزمرگی‌ها به بازیابی افراد و کاهش استرس کمک می‌کند. (Kaplan & Kaplan, 1995)

تئوری بیوفیلیا: این تئوری بیان می‌دارد که انسان‌ها تمایلی درونی جهت تمرکز بر زندگی و فرآیندها و فعالیت‌های مرتبط با زندگی دارند. تئوری بیوفیلیا با تئوری روان‌شناسی تکامل (بازیابی از استرس)^۱ اولریش ارتباط پیدا می‌کند. اولریش بیان می‌دارد که در معرض طبیعت بودن در انسان احساسات مثبت ایجاد می‌کند. (Ulrich, 1983: 89) فضای سبز ضمن ارتقای تنوع زیستی به بهزیستی روان‌شناختی استفاده‌کنندگان نیز کمک می‌کند. به طور کلی ارتباط با طبیعت در فضای سبز شهری، نیاز ذاتی انسان را به محیط طبیعی (بیوفیلیا) برطرف کرده. خلق و خو و رفاه را بهبود می‌بخشد. (Fuller et al, 2007)

تئوری کاهش استرس اولریش: اولریش در سال (۱۹۸۴) بیان می‌دارد که انسان با حضور در طبیعت و با فاصله گرفتن از زندگی روزانه از اثرات مثبت محیط طبیعی بر سلامت‌روانش بهره می‌برد. (Grahm et al, 2010) اولریش در تحقیقات خود نشان داده است که

در فضای شهری، تاثیر مهمی در کنترل علائم بیماری ناشی از سبک زندگی (فشارهای روانی، استرس و...) دارد. قابلیت‌های محیطی با تشویق فعالیت‌های فیزیکی، سهولت در برقراری روابط اجتماعی، ارتقای انسجام اجتماعی و تشویق رابطه میان کودکان و محیط، زمینه ارتقای سلامت روان شهروندان را فراهم می‌سازد. (Jiang, 2014: 143) به طور کلی هرچه افراد تعلق مکانی و دلبستگی بیشتری نسبت به محلی را داشته باشند، به اجتماعات محلی متعهد بوده، تمایل کمتری به ترک محل داشته و رفتار منفی کمتری را از خود بروز می‌دهند. (Aberoon et al, 2017: 260-261)

۵-۳- نقش طراحی شهری در ارتقای

سلامت روان: تمرکز اصلی حیطه علمی طراحی شهری، بر روی محیط‌های ساخته شده می‌باشد. همان‌طور که بیان شد، محیط‌های ساخته شده، تاثیر قابل توجهی بر سلامت روان شهروندان دارند. بنابراین می‌توان بیان کرد که علم میان‌رشته‌ای طراحی شهری که از عناصر بسیاری از حرفه‌های مرتبط با ساخت محیط بهره می‌برد، (نظیر معماری، معماری منظر، عمران، برنامه‌ریزی شهری و...) (Gharib et al, 2017: 1) و تمرکز اصلی آن بر ساماندهی قلمرو عمومی است، می‌تواند بر سلامت روان شهروندان تاثیر شگرف داشته باشد. به طور کلی جدایی میان دو حیطه علمی طراحی شهری و سلامت روان به گذشته‌های دور باز می‌گردد. (Drummond, 2013) در دهه‌های اخیر با توجه بیشتر به امر سلامت روان، اتصال دو جانبه میان دو رشته مورد بررسی قرار گرفته و پژوهشگران در پی پاسخ دادن به این سوال برآمدند که چگونه محیط‌های مناسب و حمایت کننده رفاه و بهزیستی که مشوق سبک زندگی سالم هستند، می‌توانند بر ارتقای سلامت روان شهروندان موثر باشند؟! این امر به موازات هدف اصلی طراحی شهری که خلق فضاهای شهری با عملکرد مناسب، کارا و

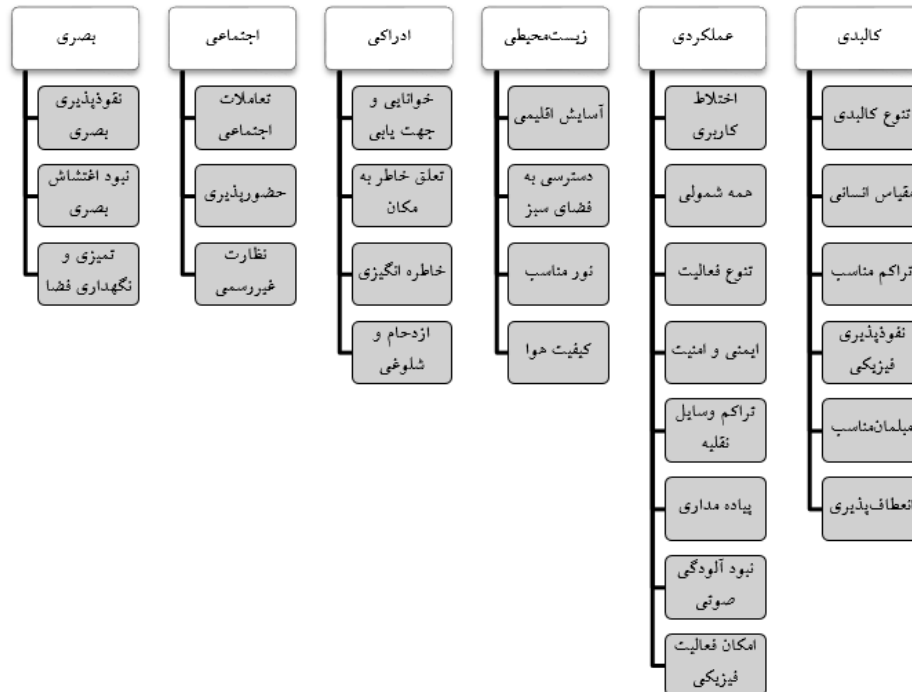
تاثیر قرار دهد، می‌توان به وجود اختلاط کاربری و نیز وجود فضاهای شهری و عرصه‌های اجتماعی فعال اشاره نمود. لازم به تاکید است که کیفیت تمیزی و شرایط نگهداری از فضا و وجود آلودگی‌ها و اغتشاشات بصری به طور مستقیم با رضایت ساکنین از محل زندگی خود و سلامت روان آنان ارتباط دارد. (Aberoon et al, 2017: 260-261) دسترسی آسان به خدمات و امکانات و نزدیکی محل سکونت به آن‌ها موجب می‌شود تا ساکنان سطح بالاتری از آسودگی روانی را تجربه کنند. بهره‌گیری از نور طبیعی روز نیز به عنوان عاملی که تاثیر مستقیم بر فعالیت‌های درون مغزی دارد، می‌تواند به عنوان راهکاری حائز اهمیت جهت تامین سلامت روان شهروندان در نظر گرفته شود. به طور کلی تحقیقات نشان داده است که کیفیت فضای شهری بر سلامت زیستی، اجتماعی و روانی شهروندان تاثیر قابل توجهی دارد. (Dannenberg et al, 2011: 110)

۴-۳- سلامت روان و فضای اجتماعی و

فرهنگی شهری: فضای اجتماعی و فرهنگی شهر به دلیل ارتباط مستقیم با معنای مکان و حس تعلق و تصویر ذهنی شهروندان و خاطرات جمعی آنان بر سلامت روان شهروندان تاثیرگذار است. در حیطه علمی روان‌شناسی محیطی پیرامون رابطه محیط فیزیکی و ارتباط آن با رفتار انسان و حس سلامتی وی پژوهش‌هایی انجام شده اما ذکر این نکته حائز اهمیت است که تنها محیط فیزیکی بر سلامت موثر نبوده بلکه معنای محیط نیز می‌تواند بر بهبود یا افول سلامت روان موثر باشد. از نظر راسل و اسنودگراس، مهمترین بخش از رابطه فرد با محیط، کیفیت هیجانی و عاطفی محیط بوده که عامل اساسی در خاطرات مرتبط با موقعیت و تعیین خلق و خوی افراد به شمار رفته و بر سلامت روان تاثیرگذار است. (Tabatabaian & Tamanai, 2012: 102) روان‌شناسان محیطی باور دارند که «قابلیت محیطی»

بر پایه مطالعات انجام شده کیفیات طراحی شهری موثر بر سلامت روان و سنجه‌های آن مطابق زیر استخراج شده است.

جذاب و پایدار است، می‌باشد. لذا هرچه ارتباط میان دو رشته مذکور تدقیق گردد، امور مرتبط با سلامتی و سلامت روان بهتر مورد خطاب قرار گرفته و برای آن‌ها راه حل مناسب‌تری ارائه خواهد شد.

شکل ۱: چارچوب نظری تحقیق - دسته‌بندی کیفیات طراحی شهری موثر بر سلامت روان (منبع: نگارندگان)

تحلیل نمونه‌موردی پژوهش از شیوه‌های مرسوم مشاهدات میدانی نظیر برداشت اطلاعات، کروکی، عکس‌برداری و فیلم‌برداری، اندازه‌گیری شدت صوت و... استفاده شده‌است. علاوه بر شیوه‌های فوق، به منظور تکمیل اطلاعات شناخت و دستیابی به شناخت از دیدگاه کاربران فضا از پرسش‌نامه (در بردارنده سوالات کمی و کیفی) استفاده شده‌است. درنهایت شناخت حاصله با تکنیک سوات (SWOT) مورد تحلیل قرار گرفته و سپس راهبردها و راهکارهایی جهت ارتقای سلامت روان در خیابان حافظ ارائه شده است.

۵- معرفی متغیرها و سنجه‌ها

بر پایه مبانی نظری و مطالعات انجام شده

۴- روش‌شناسی تحقیق

پژوهش پیش رو در نظر دارد تا ضمن مطالعه و تحلیل منابع موجود در این زمینه، راهکارهایی طراحی‌شده را در جهت رسیدن به هدف مذکور ارائه دهد. از این رو، پژوهش حاضر از نوع کاربردی بوده و در نظر دارد تا با کاربست عوامل تاثیرگذار بر سلامت روان، راهکارهایی را در جهت ارتقای کیفیت فضای شهری و در نتیجه آن، ارتقای سلامت روان ارائه دهد. شیوه پژوهش کتابخانه‌ای بوده و از طریق مطالعه منابع موجود یعنی کتب، مقالات، اسناد و... به روش فیش‌برداری، برداشت و گردآوری و پردازش شده است. لازم به ذکر است که مطالب فوق به صورت توصیفی - تحلیلی بیان می‌شوند. به منظور شناخت و

متغیرهای پژوهش و سنجه‌های آن در جدول زیر آورده شده است.
جدول ۱: چارچوب نظری تحقیق - کیفیات طراحی شهری موثر بر سلامت روان و سنجه‌های آن‌ها (منبع: نگارندگان)

بعد	کیفیت	روش سنجش کیفیت
کالبدی	تنوع کالبدی	دانه‌بندی - فرم ساختمان‌ها - مبلمان - کف‌سازی
	مقیاس انسانی	ارتفاع - اندازه قطعات - مبلمان - جداره - روشنایی
	تراکم مناسب	تعداد طبقات - ارتفاع ابنیه
	نفوذپذیری فیزیکی	تعداد مسیرهای ورودی به فضا - میزان نفوذپذیری در جداره‌ها
	مبلمان مناسب	نیمکت - گلدان و باغچه - روشنایی
	انعطاف‌پذیری	محدودیت‌های فضایی و قابلیت تغییر چیدمان (نظیر مبلمان‌ها) - اختلاف سطح
عملکردی	اختلاط کاربری	تعداد کاربری‌های تجاری، مسکونی، اداری، درمانی، گردشگری و پذیرایی و خدماتی
	همه‌شمولی	امکان استفاده تمامی اقشار از فضا - حضور کودکان، سالخوردگان، معلولان و...
	تنوع فعالیت	تعداد فعالیت‌های مختلف در فضا
	ایمنی و امنیت	نرخ جرم و جنایت - میزان حضور زنان و کودکان - میزان تصادفات - ادراک حس ایمنی و امنیت
	تراکم وسایل نقلیه	وسایل نقلیه عبوری و پارک شده موجود در فضا - عرض مسیرها
	پیاده‌مداری	تداوم مسیر پیاده و دوچرخه - ایمنی و امنیت - میانگین سرعت سواره - تعداد پیاده و دوچرخه
زیست محیطی	نبود آلودگی صوتی	میزان صوت موجود بر حسب دسی بل در فضا
	امکان فعالیت فیزیکی	وجود دستگاه‌های ورزشی - امکان پیاده‌روی - امکان دوچرخه سواری
	آسایش اقلیمی	سایه‌اندازی - وجود پناهگاه در زمان بروز ناملایمات جوی نظیر بارش باران و برف و یا طوفان
	دسترسی به سبزیگی	فراوانی تعداد درختان و درختچه‌ها در محیط
	نور مناسب	دسترسی به نور طبیعی در روز - نور کنترل شده و مناسب در شب
	کیفیت هوا	میزان آلودگی هوا (تعداد روزهای خطرناک برای گروه‌های حساس و برای همه گروه‌ها)
ادراکی	خوانایی و جهت‌یابی	وضوح مسیرها - علائم راهنما - وجود نشانه‌های متعدد در طول مسیر
	تعلق خاطر به مکان	وجود عرصه‌های تاریخی - سابقه حضور در مکان - آشنایی با مکان
	خاطره‌انگیزی	سابقه حضور در مکان - آشنایی با مکان - وجود عرصه‌های تاریخی
	ازدحام و شلوغی	میزان شلوغی در روزهای عادی و خاص - تفاوت میزان انتظار از شلوغی با شلوغی حقیقی در فضا
اجتماعی	تعاملات اجتماعی	تعاملات میان کسبه - میان ساکنین - میان عابرین
	حضورپذیری	تعداد افراد حاضر در فضا در روزهای و ساعات مختلف هفته - ماندگاری حضور
	نظارت غیررسمی	تعداد بازشوها در جداره‌ها - شناخت کسبه و ساکنین نسبت به هم
بصری	نفوذپذیری بصری	امکان دیده شدن انتهای مسیر - امکان دیده شدن درون جداره‌ها
	نبود اغتشاشات بصری	اغتشاشات بصری در نما و متعلقات آن - اغتشاشات بصری در عبور و مرور
	تمیزی و نگهداری فضا	میزان زباله موجود در فضا - اثرات کثیفی بر روی کف و جداره‌ها

۶- یافته‌های پژوهش و تحلیل آن‌ها
 براساس مطالعات انجام شده و دسته‌بندی کیفیات استخراج شده، تحلیل یافته‌ها در شش بعد زیست محیطی، عملکردی، عملکردی، ایمنی و امنیت، ادراکی و بصری انجام شده است.

جدول ۲: شناخت کالبدی خیابان حافظ

سنجه	توضیحات
دانه‌بندی قطعات	به علت تاریخی و تجاری بودن بافت پیرامون خیابان، قطعات با مساحت کمتر از ۱۰۰ مترمربع در جداره خیابان بیشتر

بوده و قطعات بیشتر از ۵۰۰ متر مربع کمتر است. به طور کلی بر اساس نقشه دانه‌بندی، تنوع کالبدی در ابعاد و اندازه قطعات وجود دارد.	
میزان محصوریت و مقیاس انسانی	میزان محصوریت در خیابان بین نسبت ۱ به ۸ و ۱ به ۴ متغیر بوده لذا محصوریت خیابان کم است اما توسط پوشش گیاهی محصوریت تقویت شده است. خیابان حافظ دارای مقیاس انسانی بوده چرا که جداره خیابان را ساختمان‌های حداکثر سه طبقه تشکیل می‌دهند.
نفوذپذیری	ورودی‌های اصلی خیابان از سمت چهارراه شکرشکن (پیاده و سواره) و میدان نقش جهان (پیاده) می‌باشد. مسیرهای فرعی متعددی نیز بافت اطراف را به خیابان متصل می‌کند. به دلیل تجاری بودن جداره، نفوذپذیری کالبدی خیابان از سمت جداره نیز مطلوب می‌باشد.
نظام طبقاتی و تراکم	اغلب ابنیه پیرامون خیابان یک تا دو طبقه و تعداد بسیار محدودی سه طبقه وجود دارد. لذا خیابان دارای تراکم بسیار پایین می‌باشد و به دلیل رعایت حریم تاریخی میدان نقش جهان، امکان افزایش تراکم در آن نیز وجود ندارد.
کیفیت ابنیه	اغلب ابنیه در جداره قابل نگهداری بوده اما با توجه به قدمت خیابان، بناهای متعدد فرسوده یا متروکه نیازمند به بازسازی و نوسازی نیز وجود دارند. به طور کلی کیفیت نوسازی و بازسازی ابنیه از شرایط مطلوبی برخوردار بوده و با احترام به بستر تاریخی خیابان است.
کف‌سازی خیابان	خیابان حافظ در سه بخش مختلف دارای سه نوع کف‌سازی متفاوت است. کف‌سازی بخش سواره‌رو، آسفالت و کف‌سازی پیاده‌رو، سنگ‌فرش و کف‌سازی پیاده راه نیز سنگ‌فرش می‌باشد. مسیر عبور نابینایان در سرتاسر مسیر پیاده‌رو وجود دارد و پیوسته است.
مبلمان خیابان	مبلمان‌ها در دو دسته مبلمان‌های عمومی و مبلمان‌های با مالکیت کسبه وجود دارند. مبلمان‌های عمومی نیمکت‌های گرد و سطل‌های زباله بوده که فاقد انعطاف‌پذیری هستند. مبلمان‌های کسبه اما اغلب منعطف می‌باشند.

شکل ۲: سازمان فضایی حوزه بلافصل محدوده (راست) و پروفیل عرضی و پلان بخشی از خیابان حافظ (چپ)

جدول ۳: شناخت عملکردی خیابان حافظ

توضیحات	سنجه
غالب کاربری‌های خیابان، کاربری تجاری بوده و تعدادی نیز کاربری فرهنگی، اقامتی، اداری و آموزشی در جداره خیابان وجود دارد. لذا خیابان حافظ از تنوع کاربری مطلوبی برخوردار می‌باشد. در نتیجه حضورپذیری خیابان در تمام روز را تقویت شده فضا سرزندگی دارد.	نظام کاربری
بر اساس پرسشنامه انجام شده از کاربران فضا، میزان حس امنیت در خیابان حافظ در طول روز مطلوب است. در شب اما کاربری‌های پیرامون خیابان غیرفعال شده و مسیر از نورپردازی مطلوبی برخوردار نمی‌باشد. لذا امنیت و حضورپذیری در	امنیت

الهه مقتدائی خوراسگانی، بهناز امین زاده گوهرریزی، حمیدرضا سپهری. طراحی فضای شهری در راستای ارتقای سلامت روان (نمونه موردی: خیابان حافظ اصفهان)

شب کاهش میابد.	
ایمنی	اختلاط سواره‌پیاده، وجود موتورسیکلت‌ها، دوچرخه‌ها و اغتشاشات حاصل از آن‌ها و تسلط سواره بر مسیر، از ایمنی خیابان کاسته‌است.
وضعیت راه و ترافیک	خیابان حافظ با عرض ۲۵ متر (۴ خط عبوری سواره و دو مسیر پیاده) یکی از دو مسیر دسترسی سواره به میدان نقش جهان است. این خیابان در طرح تفصیلی به عنوان خیابانی فرعی در نظر گرفته شده که دسترسی به میدان را تامین می‌نماید. خیابان حافظ در سال ۹۳ پس از اجرای طرح پیاده‌راه‌سازی میدان نقش جهان، به روی سواره مسدود شده‌است. عدم وجود پارکینگ مناسب برای موتورسیکلت‌ها و پارک حاشیه‌ای تعداد زیادی از خودروها در محل مسدود شدن محل سواره و آغاز پیاده‌راه در خیابان از جمله معضلات جدی ترافیکی است که ضمن کاهش ایمنی، آلودگی صوتی و بصری را نیز در پی دارد.
فعالیت‌های جاری در خیابان	فعالیت‌های برداشت شده در خیابان شامل: راه رفتن، نشستن، خوردن، تماشای ویتروین، خرید کردن، بازی کردن کودکان، دوچرخه‌سواری و... می‌باشد. از جمله مسائل خیابان، وجود تداخل فعالیتی در پیاده‌رو به دلیل عدم وجود فضای کافی برای پیاده است.
قابلیت پیاده‌مداری	خیابان حافظ با کاربری‌های تجاری جاذب جمعیت و مجاورت با میدان نقش جهان و بازار تاریخی اصفهان، روزانه جمعیت زیادی را به صورت پیاده در خود جای می‌دهد. این محور علاوه بر پیاده، استفاده از دوچرخه را نیز تشویق کرده است.
همه‌شمولی	خیابان حافظ بستر مناسبی برای حضور همه‌ی اقشار از همه‌ی گروه‌های سنی و همه‌ی گروه‌های درآمدی می‌باشد. وجود کاربری‌های تجاری جاذب جمعیت خصوصا برای خانم‌ها، وجود فضای باز و امن در بخش پیاده‌راه خیابان که امکان بازی کودکان را فراهم می‌کند در کنار کافه‌ها و رستوران‌ها که حضور خانواده و جوانان را تضمین می‌نماید، حاکی از همه‌شمول بودن این خیابان و حضورپذیری آن است.
امکان فعالیت فیزیکی	به دلیل وجود کاربری‌های جاذب جمعیت، خیابان بستر مناسبی را جهت پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری فراهم نموده است. این دو فعالیت به تعدد در خیابان دیده می‌شود.
آلودگی صوتی	پس از برداشت‌های انجام شده توسط نرم افزار Sound Meter Pro v2.5.10 در نقاط مختلف خیابان و در روزهای مختلف هفته و سنجش اطلاعات برداشت شده بر پایه‌ی مقیاس ارائه شده از مرکز پایش و کنترل کیفیت هوای شهر اصفهان نتیجه حاصل شد که به علت حضور خودروی سواره، آلودگی صوتی قابل توجهی در خیابان وجود دارد. نقاط دارای بیشترین آلودگی صوتی شامل: چهارراه شکرشکن (نقطه ورود به خیابان حافظ) و انتهای سواره‌رو و آغاز پیاده‌راه در محور می‌باشد. در روزهای کاری به دلیل وجود خودروهای شخصی بیشتر در خیابان، آلودگی صوتی بیشتر بوده و در روزهای تعطیل با کاهش تعداد خودروی سواره آلودگی صوتی نیز کم‌تر است.

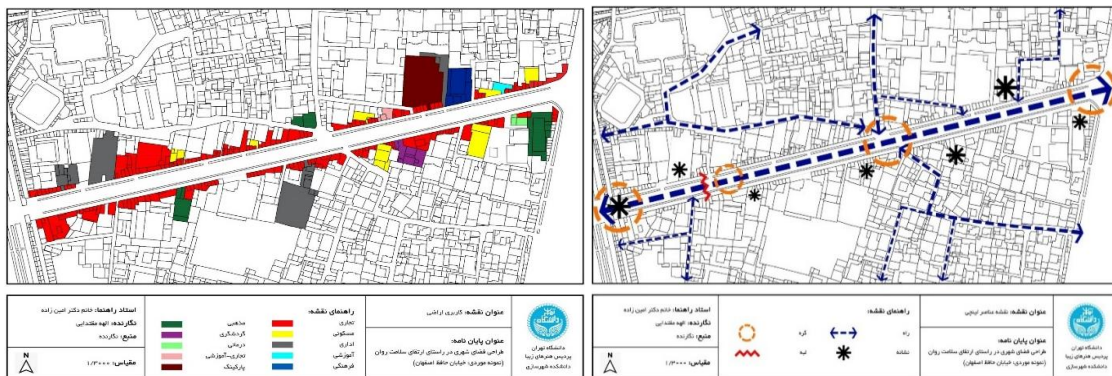
جدول ۴: شناخت زیست محیطی خیابان حافظ

توضیحات	سنجه
خیابان حافظ شرقی- غربی می‌باشد، به دلیل سایه‌اندازی جداره‌ی مجاور خیابان، در صبح‌ها و عصرها نیمی از خیابان در سایه می‌باشد و پوشش گیاهی نیز تا حد مطلوبی شرایط آسایش اقلیمی را فراهم می‌کند. اما در ظهرها که آفتاب نسبتا عمود می‌تابد، سایه‌اندازی خیابان کمتر شده و در تابستان‌ها حضور در خیابان خصوصا در حوالی ظهر را دشوار می‌کند. لازم به ذکر است خیابان حافظ به هنگام وقوع ناملايمات جوی (بارش باران و برف و یا طوفان) پناهگاهی را در اختیار مردم قرار نمی‌دهد.	آسایش اقلیمی (سایه‌اندازی و نور مناسب)
کیفیت هوای خیابان حافظ با کیفیت هوای شهر اصفهان مرتبط است بر طبق مطالعات مرکز پایش و کنترل کیفیت هوای شهر اصفهان، در سال ۱۳۹۸ تعداد روزها با هوای بسیار ناسالم ۲ روز، تعداد روزهای ناسالم برای همه گروه‌ها ۱۰ روز و تعداد روزها با هوای ناسالم برای گروه‌های حساس (کودکان، سال‌خوردگان، افراد با بیماری‌های تنفسی و...) ۶۷ روز بوده است که اغلب در فصل زمستان می‌باشد.	کیفیت هوا
پوشش گیاهی خیابان حافظ در دو طرف خیابان بوده و از نوع گیاهان خزان‌پذیر می‌باشد که در تابستان به دلیل وجود	پوشش گیاهی

برگ‌ها و سرسبز بودن درختان، سایه‌اندازی را بهبود بخشیده و در زمستان نور مورد نیاز شهروندان را تامین می‌نماید.

جدول ۵: شناخت ادراکی خیابان حافظ

سنجه	توضیحات
خوانایی، جهت‌یابی و تصویرذهنی	به منظور دست‌یابی به تصویر ذهنی شهروندان از فضا، از ۲۰ نفر از کسبه و استفاده‌کنندگان از فضا درخواست شد تا کروکی خیابان حافظ را کشیده و آنچه از خیابان، کاربری‌ها و فعالیت‌های آن به یاد دارند بر روی کروکی خود ترسیم کنند. آنچه در نقشه لاینچی زیر مشاهده می‌شود، با یاری شهروندان و استفاده‌کنندگان از فضا بوده و حاصل ترسیم کروکی‌های آنان و مشاهدات میدانی می‌باشد. از مهم‌ترین نشانه‌های اشاره شده، ورودی میدان نقش جهان حسینییه بزرگ حضرت جوادالائمه، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، هتل ستاره، مسجد حافظ، پاساژ مهدی، سینما فرهنگیان، مرکز مدیریت حوزه علمیه اصفهان، سرای بلوریان و پاساژ صفویه می‌باشد.
خاطره‌انگیزی و تعلق خاطر به مکان	خیابان حافظ اصفهان به دلیل مجاورت با میدان نقش جهان، سال‌های سال است که با خاطرات شهروندان اصفهان گره خورده است. قدمت خیابان حافظ به قدمت میدان نقش جهان بازمی‌گردد و شهروندان اصفهانی مدت‌هاست که برای حضور در میدان نقش جهان و بازار بزرگ تاریخی اصفهان از خیابان حافظ گذر می‌کنند. میدان نقش جهان میدانی رویدادپذیر بوده و بستر مراسمات مذهبی، آیینی و سیاسی گوناگونی است. خیابان حافظ نیز به عنوان دسترسی شرقی میدان بستر چنین رویدادهایی می‌باشد. بر پایه‌ی پرسشنامه انجام‌شده کاربران فضا حس تعلق زیادی به خیابان حافظ و میدان نقش جهان داشته و آن‌ها را بستر خاطرات خود می‌دانند.
ازدحام و شلوغی	این خیابان به دلیل مجاورت با میدان نقش جهان و بازار اصفهان، جاذب گردشگران گوناگون است و در ایام خاص نظیر تعطیلات نوروز، تابستان و یا روزهای خاص (نظیر عاشورا و ۲۲ بهمن و...) جمعیت زیادی را در خود جای می‌دهد. لذا در ایام مذکور خیابان ازدحام جمعیتی زیادی دارد. اما در سایر ایام سال به دلیل عریض بودن، ازدحام جمعیتی سنگینی نداشته و تراکم جمعیتی خیابان در حد مطلوبی قرار دارد.

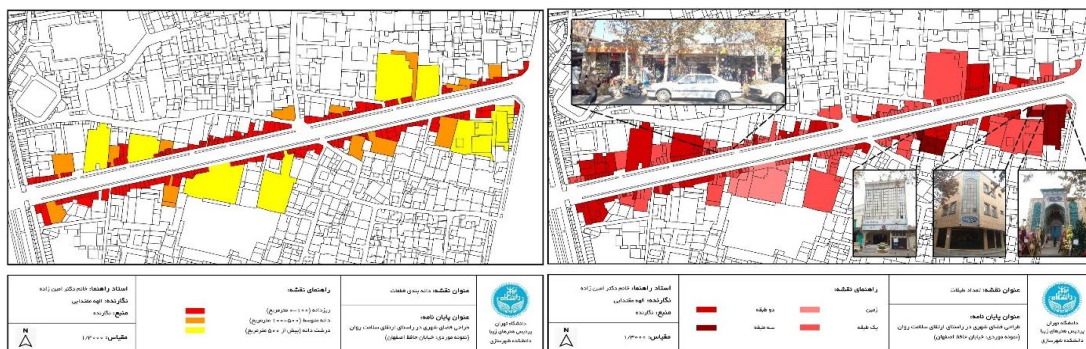
شکل ۳: نقشه عناصر لاینچی و نقشه کاربری‌ها

جدول ۶: شناخت اجتماعی خیابان حافظ

سنجه	توضیحات
تعاملات اجتماعی	خیابان حافظ از حضورپذیری مطلوبی برخوردار بوده و به دلیل همه شمول بودن، امکان برقراری تعاملات اجتماعی در خیابان زیاد است. با این وجود به دلیل عبوری بودن خیابان و عدم وجود فضاهایی برای مکث، نشستن، دیدن و دیده‌شدن، خیابان حافظ چندان فرصت برقراری تعاملات اجتماعی را در اختیار شهروندان قرار نمی‌دهد. در این خیابان بیشتر تعاملات اجتماعی

الهه مقتدائی خوراسگانی، بهناز امین‌زاده گوهرریزی، حمیدرضا سپهری. طراحی فضای شهری در راستای ارتقای سلامت روان (نمونه موردی: خیابان حافظ اصفهان)

میان کسبه با یکدیگر و کسبه با مشتریان خود می‌باشد.	
خیابان حافظ با داشتن کاربری‌های تجاری جاذب و مجاورت با میدان نقش جهان و بازار تاریخی اصفهان، جاذب شهروندان و گردشگران بوده و از حضورپذیری مطلوبی برخوردار است. با بررسی نتایج پرسشنامه نیز معین گردید که خیابان از حضورپذیری مطلوبی برخوردار بوده و شهروندان زیادی به صورت روزانه و حتی هفتگی به خیابان مراجعه می‌کنند. اما از آنجایی که افراد در خیابان به منظور دسترسی به میدان نقش جهان و بازار تردد می‌کنند، خیابان بیشتر نقش عبوری داشته و ماندگاری حضور کمی در خود دارد.	حضور پذیر
به دلیل تاریخی بودن بافت و مجاورت با میدان نقش جهان و بازار اصفهان، غالب کسبه خیابان حافظ بومی بوده و شناخت مناسبی از یکدیگر داشته و بر خیابان نظارت مناسبی دارند. این خیابان به دلیل وجود کاربری‌های تجاری و داشتن جداره‌های شفاف و نفوذپذیری مطلوب بصری، از فرصت دیدن و دیده شدن و در نتیجه نظارت غیررسمی مطلوبی برخوردار است.	نظارت غیررسمی

شکل ۴: نقشه دانه‌بندی قطعات و تعداد طبقات جداره خیابان حافظ

جدول ۷: شناخت بصری خیابان حافظ

توضیحات	سنجه
براساس مشاهدات میدانی، خیابان حافظ از تمیزی و پاکیزگی مطلوبی برخوردار بوده و سطوح زباله در سرتاسر مسیر در دسترس است. در هیچ بخشی از خیابان زباله به صورت رها شده وجود نداشته و فضاهای رها شده که نمایانگر عدم رسیدگی به فضاهای خیابان باشد، مشاهده نمی‌شود.	تمیزی و نگهداری از فضا
به طور کلی به دو بخش اغتشاشات در نما و جداره‌ی خیابان و اغتشاشات در فضای خیابان تقسیم می‌شود. اغتشاشات بصری در نما به علت الحاقاتی نظیر نصب تابلوها، کانال کولرها و خود کولرها در جداره‌ی خیابان بوده و اغتشاشات بصری در فضای خیابان نیز به دلیل پارک موتورسیکلت‌های متعدد در پیاده‌رو و سواره‌رو و پارک حاشیه‌ای خودروها خصوصاً در آغاز پیاده‌راه می‌باشد.	اغتشاشات بصری
خیابان حافظ به صورت مستقیم چهارراه شکرشکن را به میدان نقش جهان متصل کرده لذا خیابان به صورت مستقیم بوده و پیچ و تاب ندارد، بنابراین از نفوذپذیری بصری مطلوبی برخوردار می‌باشد. غالب کاربری‌های خیابان را کاربری‌های تجاری با جداره شفاف بوده بنابراین جداره خیابان نیز از نفوذپذیری بصری مطلوبی برخوردار است. نفوذپذیری بصری مناسب در روز و شب، حس امنیت خیابان را تامین می‌نماید.	نفوذپذیری بصری

نقش جهان و بازار تاریخی آن و در نهایت به خیابان حافظ است. شهروندان اصفهانی به دلیل حضور در خیابان با خانواده و دوستان و یا حتی به تنهایی، با

۶-۱- جمع‌بندی نتایج حاصل از بررسی پرسش‌نامه: آنچه از بررسی پرسش‌نامه حاصل شد، وجود تعلق خاطر فراوان شهروندان به اصفهان، میدان

استفاده از دوچرخه در میان شهروندان اصفهانی رایج بوده و تعداد دوچرخه‌سواران نیز زیاد است. استفاده‌کنندگان از خیابان به فضای سبز خیابان علاقه زیادی داشته و تمایل دارند که فضای سبز خیابان بیشتر شده و بر سایه‌اندازی خیابان بیفزاید. شهروندان از جمله مسائل خیابان را عدم وجود فضایی جهت استراحت و نشستن، آلودگی صوتی، ازدحام و شلوغی و عدم زیبایی و هماهنگی نمای ساختمان‌های جداره خیابان ذکر می‌کنند. کاربران فضا خیابان را برای عبور همه‌ی اقشار از جمله معلولین و سال‌خوردگان مناسب نمی‌دانند و طولانی بودن مسیر را برای عبور آنان دشوار می‌دانند. شناخت حاصل از مشاهدات میدانی و پرسشنامه در جدول زیر مورد تحلیل قرار گرفته است.

خیابان خاطرات زیادی دارند. خریدکردن، رفتن به کافه و رستوران، گذران اوقات فراغت و حتی پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری از جمله دلایل متعدد حضور مردم در خیابان است. به‌طورکلی شهروندان در طول روز احساس امنیت و آرامش خاطر داشته و از سرزنده‌بودن فضا در طول روز، مبلمان‌های موجود و تمیزی و پاکیزگی خیابان رضایت دارند. اما در طول شب به دلیل نامناسب بودن نورپردازی خیابان و غیرفعال بودن جداره سرزندگی فضا را کمتر دانسته و به تبع آن کاربران فضا نیز احساس امنیت کمتری تجربه می‌نمایند. این خیابان از دیدگاه شهروندان خیابانی سرزنده و حضورپذیر است. کاربران فضا اغلب به صورت پیاده و یا با موتورسیکلت و خودروی شخصی به خیابان می‌آیند. این در حالی است که فرهنگ

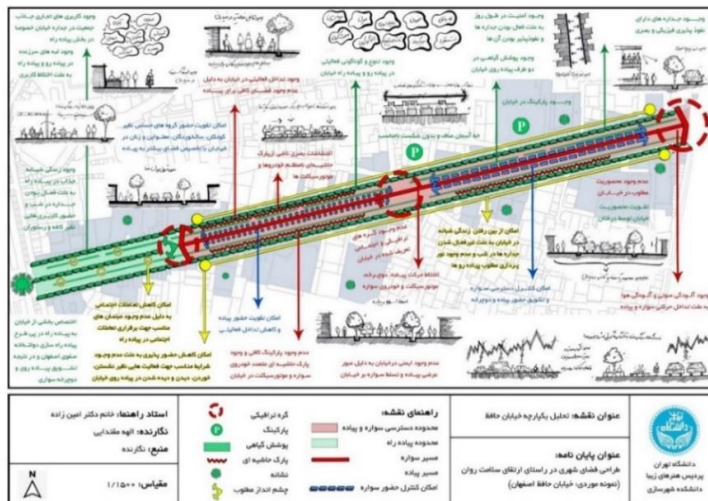
جدول ۸: تحلیل سوات خیابان حافظ

مولفه	قوت (S)	ضعف (W)	فرصت (O)	تهدید (T)
کالبدی	۱- وجود نفوذپذیری کالبدی مناسب در جداره‌ی خیابان به دلیل تجاری بودن اغلب کاربری‌های آن ۲- وجود مقیاس انسانی در خیابان ۳- محصوریت فضایی مناسب با بهره‌گیری از پوشش گیاهی ۴- استفاده مطلوب از مبلمان‌های موجود در خیابان	۱- ضعیف بودن محصوریت ۲- وجود ساختمان‌های غیر قابل نفوذ برای همگان نظیر مرکز تبلیغات حوزه‌علمیه، اداره برق و... ۳- عدم وجود تنوع کالبدی در نمای ساختمان‌های جداره ۴- عدم وجود مبلمان‌های منعطف و مشوق تعاملات اجتماعی	۱- امکان تقویت محصوریت با بهره‌گیری از پوشش گیاهی ۲- امکان تقویت نفوذپذیری کالبدی و تنوع کالبدی جداره در طی فرآیند احیای ابنیه فرسوده ۳- امکان قراردادن مبلمان‌های مناسب و انعطاف‌پذیر و در نتیجه ارتقای تعاملات اجتماعی	۱- امکان کاهش نفوذ پذیری کالبدی خیابان با تغییر کاربری ابنیه به کاربری‌های آموزشی، اداری و یا تبدیل ابنیه فعال به بناهای فرسوده و متروکه
عملکردی	۱- وجود کاربری‌های مختلط و جاذب جمعیت شامل: تجاری (رستوران، کافه و...)، اداری، آموزشی و گردشگری (تنوع کاربری) ۲- وجود تراس‌های فعال با کاربری تجاری (رستوران و کافه) ۳- وجود فعالیت‌های گوناگون در فضای خیابان نظیر	۱- اختلاط حرکت پیاده، دوچرخه، موتورسیکلت و سواره ۲- مسدود شدن جریان حرکت سواره و پیاده به علت پارک حاشیه‌ای وسایل نقلیه موتوری ۳- عدم وجود پارکینگ کافی ۴- عدم ایمنی عابرین پیاده به هنگام عبور از سواره رو ۵- عدم وجود مکانی برای	۱- امکان ایجاد مسیر برای دوچرخه و تقویت پیوستگی مسیر پیاده با محدود کردن و کنترل دسترسی سواره به خیابان ۲- امکان تقویت لبه‌های فعال با بهره‌گیری از ساختمان‌هایی که طبقه دوم فرسوده دارند. ۳- امکان ایجاد تنوع در	۱- امکان کاهش حضور پیاده و فعالیت پیاده‌روی در صورت ادامه روند تسلط سواره بر خیابان ۲- امکان تشویق پارک حاشیه‌ای در صورت عدم ایجاد پارکینگ اضافی و ادامه‌ی روند

اغتشاشات ۳- امکان کاهش فعالیت در لبه‌ها با ادامه روند فرسودگی اینیه ۴- امکان کاهش ایمنی و امنیت و کاهش حضور دوچرخه در صورت ادامه روند تسلط سواره ۵- امکان کاهش حس امنیت با غیرفعال شدن جداره در شب‌ها ۶- امکان کاهش حضور پذیری خیابان در صورت کاهش حس امنیت در شب و عدم ایجاد تسهیلاتی برای مکث، نشستن و... ۷- امکان تشدید آلودگی صوتی در صورت ادامه روند تسلط سواره	کاربری و فعالیت در طی فرآیند احیای اینیه فرسوده خیابان ۴- امکان ایجاد پارکینگ با بهره‌گیری از اینیه فرسوده و بلااستفاده ۵- امکان ارتقای پیاده‌مداری با کاهش تسلط سواره و ایجاد پیوستگی در مسیر پیاده ۶- امکان افزایش حس امنیت با بهبود نورپردازی و ایجاد کاربری‌های فعال در شب ۷- امکان بهره‌بردن از بخش پیاده راه و پیاده‌رو برای تشویق انواع فعالیت‌ها و بهبود انعطاف‌پذیری ۸- امکان افزایش سرزندگی فضا با سرریز فعالیت‌ها از فضای داخلی به عرصه عمومی ۹- امکان کاهش آلودگی صوتی با تقویت پوشش گیاهی	استراحت به عنوان عاملی مهم در خلل آرامش کاربران فضا ۶- عدم وجود زندگی شبانه و حس امنیت کافی و نورپردازی نامناسب خیابان ۷- وجود تداخل فعالیتی در پیاده‌رو و پیاده‌راه (تداخل موتور سیکلت با حرکت عبوری و سایر فعالیت‌های پیاده) ۸- عدم وجود شرایط مناسب برای فعالیت‌هایی نظیر نشستن، خوردن، دیدن و دیده شدن ۹- وجود آلودگی صوتی به عنوان عاملی در خلل آرامش شهروندان ۱۰- غیرفعال بودن خیابان و جداره‌ها در روزهای تعطیل ۱۱- همه‌شمول نبودن خیابان برای معلولین و جانبازان	پیاده‌روی، دوچرخه‌سواری، خوردن، نشستن، خرید کردن و تماشای ویتترین و... ۴- وجود کیفیت همه‌شمولی و فراهم بودن شرایط حضور برای همه اقشار ۵- وجود پیاده‌روهای عریض کنار مغازه‌ها در دو طرف سواره‌رو ۶- امنیت مناسب خیابان در طول روز به دلیل فعال بودن کاربری‌های تجاری و دسترسی به نور مناسب ۷- وجود لبه‌های سرزنده در فضا به دلیل وجود کاربری‌های تجاری جاذب جمعیت ۸- وجود هم‌زیستی میان فعالیت‌ها در فضای پیاده خیابان ۹- وجود فرهنگ دوچرخه سواری در میان شهروندان و تمایل آنان به استفاده از دوچرخه در خیابان	
۱- امکان تشدید آلودگی‌های محیطی در صورت ادامه روند تسلط سواره بر خیابان	۱- امکان افزایش پوشش گیاهی در محور پیاده‌راه و در نتیجه کاهش آلودگی‌های محیطی ۲- امکان تقویت آسایش اقلیمی با تقویت پوشش گیاهی و ایجاد سرپناه مسقف	۱- وجود آلودگی هوا در خیابان ۲- وجود نور طبیعی و سایه در نیمی از مسیر در بیشتر ساعات روز به دلیل شرقی- غربی بودن خیابان	۱- وجود گیاهان خزان‌پذیر در دو طرف سواره‌روی خیابان (تامین سایه و نور مطلوب) ۲- وجود نور طبیعی و سایه در نیمی از مسیر در بیشتر ساعات روز به دلیل شرقی- غربی بودن خیابان	زیست محیطی
۱- امکان کاهش خوانایی خیابان در صورت عدم پیوستگی میان نشانه‌ها ۲- امکان کاهش خوانایی در صورت ادامه روند اغتشاشات محیطی	۱- امکان ایجاد تسلسل بصری نشانه‌ها با ایجاد نشانه‌های جدید و تقویت نشانه‌های موجود ۲- امکان بهبود خوانایی با بهره‌گیری از تابلوها و علائم جهت‌یابی ۳- امکان افزایش تعلق خاطر	۱- عدم وجود تسلسل بصری میان نشانه‌ها خصوصا برای گردشگران ۲- سردرگمی عابران به هنگام عبور از میان خودروها و موتور سیکلت‌های پارک شده و یا در حال حرکت در خیابان ۳- عدم وجود خوانایی و	۱- وجود نشانه‌هایی نظیر هتل ستاره، ورودی میدان نقش جهان، حسینیه جوادلانمه، سینما و... ۲- وجود خوانایی مطلوب به علت قابل تشخیص بودن اینیه مهم ۳- وجود تعلق خاطر و	ادراکی

الهه مقتدائی خوراسگانی، بهناز امین‌زاده گوهرریزی، حمیدرضا سپهری. طراحی فضای شهری در راستای ارتقای سلامت روان (نمونه موردی: خیابان حافظ اصفهان)

۳- امکان کاهش تعلق خاطر و خاطره انگیزی فضا با دخالت‌های نسنجیده کالبدی	از طریق تقویت حضور و بهبود انعطاف‌پذیری امکان تقویت خاطره‌انگیزی باتاکید بر ورودی میدان و بازار	طراحی مناسب گره‌های موجود	خاطره‌انگیز بودن خیابان به علت قدمت آن و حضور کسبه و شهروندان با عبور و مرور روزانه و همچنین مجاورت با میدان نقش جهان
۱- امکان کاهش حضور پذیری و کاهش تعاملات اجتماعی در صورت عدم ایجاد بستر مناسب برای مکث و استراحت و نشستن کاربران	۱- امکان افزایش تعاملات اجتماعی با فراهم نمودن میلمان‌ها و محل‌هایی برای نشستن و صحبت کردن ۲- امکان تقویت حضورپذیری با تشویق رویدادهای متنوع و ایجاد فرصت مکث و استراحت	۱- عدم وجود شرایط مناسب برای برقراری تعاملات اجتماعی به دلیل نبود بستر مناسب آن نظیر میلمان و... ۲- عدم وجود فضاهای جمعی برای برگزاری رویدادهای متنوع از دیدگاه کاربران	۱- وجود نظارت غیررسمی به دلیل وجود کاربری‌های جاذب جمعیت و حضور کسبه و شهروندان در طول روز در خیابان ۲- وجود تعاملات اجتماعی قوی میان کسبه و حضورپذیری مطلوب با وجود تنوع کاربری
۱- امکان کاهش نفوذپذیری بصری با روند ادامه‌ی فرسودگی موجود در جداره ۲- امکان ایجاد کسالت بصری در صورت ادامه‌ی روند یکنواخت طراحی نماها	۱- امکان استفاده از الگوهای معماری موجود در طراحی ۲- امکان تقویت غنای بصری خیابان با بهبود طراحی جداره و افزودن کافه‌ها، رستوران‌ها و نیز با ایجاد پوشش گیاهی متنوع ۳- امکان تقویت نفوذپذیری بصری خیابان با احیا و نوسازی طبقات بالایی فرسوده در جداره و تبدیل آن‌ها به کافه و رستوران	۱- اغتشاشات بصری ناشی از پارک حاشیه‌ای نامنظم خودروها و موتورسیکلت‌ها ۲- وجود ساختمان‌های غیر قابل نفوذ بصری برای همگان در اطراف خیابان نظیر حوزه علمیه، اداره برق و... ۳- عدم وجود نورپردازی مطلوب در شب و عدم وجود نماهای زیبا و هماهنگ از دیدگاه کاربران فضا	۱- وجود نفوذپذیری بصری مناسب به دلیل شفاف بودن نمای کاربری‌های تجاری و وجود کافه‌ها و رستوران‌ها در طبقات بالایی ۲- تمیز و پاکیزه بودن و عدم وجود مناظر نامطلوب و آزاردهنده در خیابان از دیدگاه کاربران فضا ۳- وجود خط آسمان مناسب و بدون شکستگی و تنوع مطلوب در استفاده از مصالح

شکل ۵: تحلیل یکپارچه خیابان حافظ اصفهان

در نهایت بر اساس هدف اصلی پژوهش یعنی ارتقای سلامت روان و بر پایه‌ی موارد مذکور در بخش

تحلیل یافته‌ها ۵ هدف خرد شامل: «دسترسی به محیط طبیعی و کاهش آلودگی‌های خیابان، ارتقای تعاملات اجتماعی، سرزندگی و حضورپذیری، خطرآنگیزی و تشویق فعالیت‌های فیزیکی» تعریف شده و راهبردها و راهکارهای دستیابی به اهداف مذکور ارائه شده است.

جدول ۹: اهداف، راهبردها و راهکارها (منبع: نگارندگان)

اهداف خرد	راهبردها	راهکارها	
دسترسی به محیط طبیعی و کاهش آلودگی‌ها	ارتباط با طبیعت	تقویت پوشش گیاهی در مقیاس‌های مختلف در فضا و تقویت پوشش گیاهی در نمای جداره‌ها	
	کاهش آلودگی صوتی و هوا	کاهش منابع آلاینده در محیط (کنترل دسترسی خودروی سواره و موتورسیکلت به خیابان) تقویت پوشش گیاهی به عنوان عایق صوتی و به منظور کاهش آلودگی هوا	
کاهش آلودگی‌ها	کاهش آلودگی بصری	حذف الحاقات نامناسب و پیش‌بینی تمهیداتی برای نصب تابلوها ساماندهی اغتشاشات بصری ساماندهی پارک حاشیه‌ای موتورسیکلت و خودروها	
	ارتقای تعاملات اجتماعی و کاهش انزوا	تعبیه فضاهایی جهت مکث و تجمع‌های کوچک، نشستن، صحبت و تماشای خیابان برای همه افراد فراهم کردن مبلمان‌های مناسب و انعطاف‌پذیر	
بهبود ایمنی و امنیت	ایجاد شرایط تعامل اجتماعی و کاهش انزوا	استفاده از آثار هنری (مجسمه‌ها و...) به منظور ایجاد فرصتی برای تعامل میان شهروندان بهبود نورپردازی و تعبیه منابع نوری در گوشه‌ها و نواحی کم‌نور خیابان	
	بهبود ایمنی و امنیت	بهبود ایمنی و امنیت	تقویت نظارت غیررسمی و بازسازی طبقات بالایی فرسوده خیابان و تبدیل آن‌ها به کافه و رستوران
			تقویت نظارت غیررسمی و جداره‌های شفاف و افزایش چشمان ناظر و پرهیز از کنج‌های تاریک و مخفی به حداقل رساندن تقاطع‌های سواره و پیاده و امکان عبور ایمن پیاده از طریق ایجاد گذرگاه‌های امن
			عدم ایجاد موانع دید مقابل سواره (وجود دید دوطرفه میان پیاده و سواره) و اجتناب از پارک حاشیه‌ای
			تقویت اختلاط کاربری با باززنده‌سازی کاربری‌های فرسوده و پرهیز از کاربری‌های زمان‌دار
	اختلاط کاربری	اختلاط کاربری	پیش‌بینی کاربری‌هایی متضمن حضور گروه‌های مختلف شهروندان در طول شبانه‌روز در خیابان
			تقویت اختلاط کاربری در محور و ایجاد کاربری‌های فعال در شب (آبمیوه‌فروشی و رستوران و کافه) شناخت نیازهای شهروندان و تقویت دسترسی به خدمات مورد نیاز آنان نظیر پارکینگ و...
	بهبود شرایط جهت حضور طولانی مدت	بهبود شرایط جهت حضور طولانی مدت	ایجاد فرصت‌هایی برای فعالیت‌های گوناگون و ایجاد مبلمان‌های مناسب جهت نشستن و استراحت
			رعایت ارتفاع مناسب در جداره‌ها و مبلمان‌ها به منظور تامین سطح مطلوبی از نور طبیعی
	آسایش اقلیمی	آسایش اقلیمی	طراحی در جهت بهره‌مندی از سایه مطلوب و نیز تقویت پوشش گیاهی نقطه‌ای به منظور سایه‌اندازی
ایجاد فضاهای متنوع و مسقف مانند کلونادها و رواق‌ها و ایجاد تمهیداتی برای نصب سایه‌بان‌ها استفاده از آب‌نما در مسیر به منظور تلطیف هوا			
ارتقای خوانایی و جهت‌یابی	ارتقای خوانایی و جهت‌یابی	استفاده از علائم جهت‌یابی و امتداد نشانه‌گذاری و نیز حفظ و تقویت نشانه‌های ذهنی و جمعی	
		اجتناب از ساخت‌های مخدوش‌کننده دید به ابنیه شاخص و ساخت‌های مغایر با چهره عمومی خیابان	
ارتقای تنوع	ارتقای تنوع	توجه به جزییات متنوع و قابل ادراک در نما و استفاده از مصالح متنوع و متناسب با زمینه	
		ایجاد امکان فعالیت دست‌فروشان و معرکه‌گیران و پیش‌بینی فضاهایی برای مراسم و فعالیت‌های ویژه پرهیز از آرایش یکنواخت مبلمان‌ها و تداوم فعالیت‌های بدنه به داخل مسیر به منظور افزایش تنوع	
انعطاف‌پذیری	انعطاف‌پذیری	پرهیز از به‌کارگیری مبلمان‌های صلب، جاگیر و غیر قابل جابه‌جایی	
		پرهیز از اختلاف سطح‌های ناگهانی و زیاد در طول مسیر خصوصا برای پیاده	
		ایجاد قابلیت استفاده‌های متفاوت از فضا در مواقع خاص و در طول شبانه‌روز و در طول هفته	
خطرآنگیزی	ایجاد فضاهای خطرآنگیز در	پرهیز از باغچه‌های نواری و جوی‌های روباز و پوشاندن باغچه‌های پای درختان با قاب‌های مشبک	
		تاکید بر فضاهای با ارزش تاریخی نظیر میدان نقش‌جهان و بازار تاریخی و حفظ و بارز نمودن این نقاط استفاده از عناصر بومی و فرهنگی در طراحی به منظور افزایش خطرآنگیزی	

حفظ و تقویت شاخص‌های کالبدی که یادآور خاطرات جمعی است	خیابان	
ایجاد امکان برای مالکین و متصرفین حاشیه خیابان جهت ساماندهی و نگهداری فضای مقابل ملکشان	ارتقای	
حفظ و تقویت کاربری‌های باسابقه با همان نام‌ها و تقویت بروز پاتوق‌های فعال وابسته به گروه‌ها	تعلق خاطر	
تقویت ایمنی و امنیت پیاده و دوچرخه و کاهش تراکم وسایل نقلیه در محور	پیاده‌مداری	تشویق
ایجاد تداوم در مسیر پیاده و شاخص نمودن عناصر جاذب در طول مسیر به منظور تشویق به پیاده‌روی	(تقویت حرکت	فعالیت
بهبود آسایش اقلیمی و تقویت پوشش گیاهی خیابان به منظور تشویق پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری	پیاده‌دوچرخه)	فیزیکی

۷- نتیجه‌گیری و پیشنهادات

در پژوهش پیش‌رو، آنچه مدنظر نگارنده بوده‌است، ارتقای سلامت روان شهروندان با بهره‌گیری از اصول و مبانی طراحی شهری است و آنچه تا به اینجا مطالعه و بررسی گردیده، همگی در راستای هدف یادشده بوده‌است. به‌طور کلی، ابتدا مبانی نظری مرتبط با مفاهیم سلامت روان و ارتباط آن‌ها با فضای شهری و به‌طور دقیق‌تر طراحی شهری بررسی شد. در این راستا پس از پرداختن به مفهوم سلامت و سلامت روان، عوامل موثر بر سلامت روان مورد بررسی قرار گرفت. سپس ارتباط سلامت روان و فضای شهری مطالعه‌شد و نقش طراحی شهری در ارتقای سلامت روان مورد مطالعه قرار گرفت. در نهایت کیفیت طراحی شهری موثر بر سلامت روان از مبانی نظری گوناگون استخراج شده و در ابعاد کالبدی، عملکردی، زیست‌محیطی، ادراکی، اجتماعی و بصری دسته‌بندی شد و سنجش‌های کیفیت مذکور استخراج گردید. پس از استخراج کیفیت طراحی شهری موثر بر سلامت روان، به منظور سنجش این کیفیت‌ها و تحقق بخشی به آن‌ها در فضای شهری، خیابان حافظ واقع در منطقه ۳ اصفهان و در مجاورت میدان نقش جهان به عنوان نمونه موردی پژوهش انتخاب شد. کیفیت فوق در خیابان بر طبق دسته‌بندی‌های گفته شده مورد شناخت و تحلیل قرار گرفته و پس از ارائه چشم‌انداز و

تدوین اهداف، راهبردها و راهکارهایی به منظور عملیاتی نمودن کیفیات و اهداف فوق‌الذکر در راستای ارتقای سلامت روان در خیابان حافظ ارائه شدند. به‌طور کلی آنچه نگارنده در پژوهش پیش‌رو سعی در بیان آن داشت و تلاش شد تا در بررسی نمونه موردی پژوهش نیز تحقق یابد، لزوم توجه طراحان به سلامت روان شهروندان در طرح‌هایشان می‌باشد. مقصود نگارنده این نیست که در تمامی طرح‌ها توجه صرف بر سلامت روان معطوف باشد و سایر مسائل و معضلات شهرها و فضاهای شهری نادیده گرفته شوند. البته که این دیدگاهی ساده‌انگارانه است. در مقابل مقصود نگارنده آن است که توجه به امر سلامت روان در طراحی می‌تواند به صورت چک لیستی در کنار دست طراح و به عنوان ابزاری کمک‌کننده و تسهیل‌کننده قرار گیرد. بدین صورت که طراح ضمن توجه به حل معضلات و مسائل اصلی شناخته شده از سایت، در طرح خود با بهره‌گیری از این چک لیست، تا حد مقدور توجه به سلامت روان، رفاه و شادی شهروندان را نیز مدنظر قرارداد تا در طرح نهایی علاوه بر حل معضلات اصلی سایت، در جهت بهبود سطح سلامت روان شهروندان و در نتیجه ارتقای شادابی فضاهای شهری و بهبود سطح سلامت عمومی کاربران فضا نیز گام بردارد.

8-References

Persian References:

- Aberoon, A., Gharaei, F., & Tabatabaian, M. (2017). *Analysis of the dimensions of urban environment quality affecting the level of mental health of citizens, case study:*

“Bahar” and “Enghelab eslami” neighborhoods of “Sabzevar”. *Journal of Armanshahr Architecture and Urban Planning*. (25) 1: 251-263. (in Persian)

- Ganji, H. (2018). *A Practical Guide to Experimental Psychology*. Savalan Publications. (in Persian)
- Mazhabdar-Ghashghai, H., Hoseini-zijood, M., & Zahedi-asl, M. (2014). *Study of social factors related to the level of mental health of students in Faculty of Social Sciences of Allameh Tabatabai University in the academic year 2010-2011*. *Journal of Pazhohan*. (12) 2 : 55-63. (in Persian)
- Shie. E., Zarabadi, S., & Yazdanpanahi, Z. (2016). *Study and explanation of the concept of healthy neighborhood in traditional neighborhoods of Iran*. *Journal of Urban and regional studies and researches*. (5) 17: 1-20. (in Persian)
- Tabatabaian, m., & Tamanai, M. (2012). *The role of built environments in mental health*. *Journal of Armanshahr Architecture and Urban Planning*. (11) 1: 101-109. (in Persian)
- Vafadari Komarolya, D., Kafi, M. (2021). Investigating the Role of Urban Landscapes and Green Spaces in Improving Mental Health, *Iranian Urbanism*, 4 (7), 251-259. (in Persian)

Latin References:

- Bilger, M., & Carrieri, V. (2013). *Health in the cities: When the neighborhood matters more than income*. *Journal of Health Economics*. (32) 1: 1-11.
- Brodsky, A.E., O'Campo, P.J., & Aronson, R.E. (1999). *PSOC in community context: Multi-level correlates of a measure of psychological sense of community in low-income, urban neighborhoods*. *Journal of Community Psychology*, 27: 659-679
- Chauhan, S. (1991). *Mental Hygiene 2nd*, New Deth Allied, Publishers Limited.
- Dannenberg, A.L., Frumkin, H.J., & Jackson, R. (2011). *Making Healthy Places*. NewYork.
- Drummond, J. P. (2013). *A history of health urbanism architecture*. AIArchitect, MIT Center for Advanced Urbanism.
- Evans, G.W. (2003). *The Built Environment and Mental Health*. *Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 80(4): 536-555.
- Finch, B.K., Phuong, D.D., Heron, M., Bird, C., Seeman, T., & Lurie, N. (2010). *Neighborhood effects on health: Concentrated advantage and disadvantage*. *Health and Place*. 5(16): 1058-1060.
- Franzini, L., Caughy, M., Spears, W., & Esquer, M.E.F. (2005). *Neighborhood economic conditions, social processes, and self-rated health in low-income neighborhoods in texas: A multilevel latent variables model*. *Social Science and Medicine*. 61: 1135-1150.
- Fuller R.A., Irvine K.N., Devine-Wright P., Warren P.H., Gaston K.J. (2007) *Psychological benefits of greenspace increase with biodiversity*. *Biology letters*. 3(4): 390-394

- Gharib, M., Golembiewski, J.A., Moustafa, A. (2017). *Mental health and urban design – zoning in on PTSD*. Current psychology, Springer Science+Business Media, LLC, part of Springer Nature 2017, Published online 30 november 2017.
- Grahm, P., Ivarsson, C.T., Stigsdotter, U.K., & Bengtsson, I.L. (2010). In: Thompson, C.W., Aspinall, P., Bell, S. (Eds.), *Innovative Approaches to Researching Landscape and Health: Open Space: People Space*. Routledge, pp. 2
- Guite, H.F., Clark. C., Ackrill, G. (2006). *The impact of the physical and urban environment on mental well-being*. Journal of The Royal Institute of Public Health. 120: 1117-1126.
- Halpern, D. (1995). *Mental health and the built environment*, Taylor & Francis.
- Jiang, Shan. (2014). *Therapeutic landscapes and healing gardens: A review of Chinese literature in relation to the studies in western countries*. Frontiers of Architectural Research. ۳: ۱۴۱-۱۵۳.
- Kaplan, S. (1995). *The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework*. Journal of environmental psychology. ۱۵(۳): 169-182
- *Mental health: A state of well-being* (2014). The World Health Organization (WHO). Retrieved April 5, 2017, from http://www.who.int/features/factfiles/mental_health/en/.
- Moughtin, C., McMahon Moughtin, K., Signoretta, P. (2012). *Urban Design: Health and the Therapeutic Environment*. Elsevier Science Ltd; 1 edition (March 2, 2009).
- Schieman, S., Meersman, S. C. (2004), *Neighborhood problems and health among older adults: Received and donated social support and the sense of mastery as affect modifiers*. Journal of Gerontology Series B Psychological Sciences and Social Sciences. (59) 2: 89-97.
- Song, Y., Gee, G.C., Fan, Y., & Takeuchi, D. T. (2007). *Do physical neighborhood characteristics matter in predicting traffic stress and health outcomes?* Transportation Research Part F. 10: 164-176.
- Ulrich R.S, (1983). *Aesthetic and affective response to natural environment*. *Behavior and Natural Environment*. New York: Plenum Press: 85-125
- Ulrich, R.S., Simons, R.F., Losito, B.D., Fiorito, E., Miles, M.A., Zelson, M., (1991). *Stress recovery during exposure to natural and urban environments*. J.Environ.Psychol. 11 (3): 201-230.
- Wilson, E.O. (1984). *Biophilia*. Harvard University Press. Cambridge, Mass.
- World Health Organization, (1997). *City Planning for health and sustainable development*. European Sustainable Development and Health Series. 2.EUR/ICP/POLC 06 03 05B.

نحوه ارجاع به این مقاله:

مقتدائی خوراسگانی، الهه، امین‌زاده گوهرریزی، بهناز و حمیدرضا سپهری. (۱۴۰۱). طراحی فضای شهری در راستای ارتقای سلامت روان (نمونه موردی خیابان حافظ اصفهان)، شهرسازی ایران، ۵ (۸)، ۴۸ - ۶۸.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Iranian Urbanism Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

URL: <https://www.shahrsaziiran.com/1401-5-7-article4/>

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.27170918.1401.5.8.4.2>